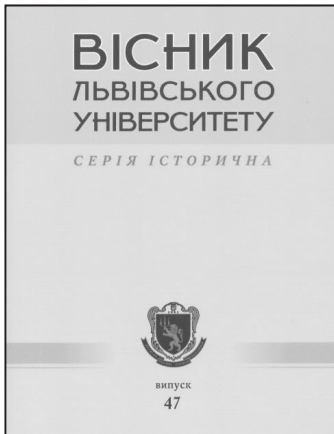


“Вітання та побажання в культурній уяві” на книгу Пьотра Ковальського “Віншувальники і вітальники. Нарис комунікативної історії вітання” (Вроцлав, 2010. – 256 с.), показує зміну світу символічних сенсів, їх надзвичайно палімпсестний характер. У рецензії “Індіанський алфавіт, або індіанці від а до я” Александра Яновська відзначила докладний характер дослідження Лешека Міхаліка “Енциклопедія племен індіанців Північної Америки. Люди, культура, історія, сучасність” (Краків, 2009. – 335 с.), де показано культурне багатство корінних мешканців Північної Америки.

Підготувала Ірина ФРИС

**Вісник Львівського університету.  
Серія історична. – Львів: ЛНУ ім. Івана  
Франка, 2012. – Вип. 47. – 421 с.**



До наукового збірника, публікації якого згруповано у три рубрики – “Статті та повідомлення”, “Матеріали” та “Рецензії та огляди” – включено статті, повідомлення, огляди та рецензії з актуальних проблем української етнології. У нау-

ковий обіг введено чимало невідомих або ж маловикористовуваних джерельних матеріалів.

До першої рубрики “Статті та повідомлення” увійшли такі статті: “Співпраця Василя Доманицького з Науковим товариством імені Шевченка у Львові” М. Глушка; “Юліян Буцманюк – великий майстер релігійного живопису” М. Лозинського; “Етнографічні дослідження побуту робітників України в 50-х – 60-х рр. ХХ ст.” С. Макарчука; “Толока як відробіткова рента у господарствах великих землевласників” Р. Тарнавського; “Поселення Старосамбірщини” Г. Рачковського; “Традиційне житлобудівництво Західного Полісся (особливості та динаміка розвитку)” Р. Радовича; “Дай, Боже, в добру пору, в добрий час...” (традиційні уявлення українців про час на матеріалах будівельної обрядовості)” Р. Сілецького; “Народні гігієнічні

знання і повір’я, пов’язані з народженням і вихованням дитини (за матеріалами з сільського побуту Карпат)” Р. Дарміць; “Хліб у весняній обрядовості українців” Л. Герус; “Поліське бортництво як галузь традиційних чоловічих знань (друга половина ХІХ – ХХІ ст.)” І. Несен; “Демонологія Кременеччини” В. Галайчука; “Традиційні уявлення бойків про душі померлих людей (за польовими матеріалами)” Н. Левкович; “Традиційні уявлення опілян про уроки та “урекливих” Б. Кузьмінської.

У статті Михайла Глушка “Співпраця Василя Доманицького з Науковим товариством імені Шевченка у Львові” (С. 6–16) йдеться про знайомство В. Доманицького з М. Грушевським, В. Гнатюком, І. Франком та іншими діяльними членами НТШ у Львові, співпрацю вченого з першим всеукраїнським академічним осередком, членство уродженця Звенигородського краю у Товаристві та його наукові здобутки. Залишивши після себе наукові дослідження з української історії, літературознавства, бібліографії та інших наук, він також прилучився до видання низки праць із фольклористики та етнології, а саме: “Посмертних писань Митрофана Дикарева з поля фольклору й міфології”, “Народного календаря у Ровенському повіті Волинської губернії” тощо.

Мар’ян Лозинський у публікації “Юліян Буцманюк – великий майстер релігійного живопису” (С. 17–21) розглянув постать і творчу спадщину відомого іконописця Юліяна Буцманюка, який належить до видатних українських художників-монументалістів початку ХХ ст. Його твори станкового та монументального малярства займають почесне місце в історії українського мистецтва. Ю. Буцманюку належать чимало робіт, серед яких: “Св. Йосафат” та “Св. Василій Великий”, що зберігаються у Львівській національній галереї мистецтв, розпис Жовківської Василіянської церкви.

У праці “Етнографічні дослідження побуту робітників України в 50-х – 60-х рр. ХХ ст.” (С. 22–34) Степана Макарчука проаналізовано й узагальнено досвід етнографів у вивченні побуту українських робітників у 50-х – 60-х рр. ХХ ст., зокрема громадського життя, сімейних відносин, житлових умов, якості їжі, культури одягу. Простежено вияви традиційних форм духовного життя у побуті робітників, сімейної та календарної обрядовості, вплив на народні традиції комуністичної ідеології та радянської дійсності.

Незважаючи на те, що багато явищ суспільного життя, труднощів побуту прикрашали суголосно з духовною атмосферою періоду, все ж, досвід тогочасних етнографів може бути корисним для дослідників сучасності.

У статті *“Толока як відробіткова рента у господарствах великих землевласників”* (С. 35–48) Романа Тарнавського йдеться про толоку як відробіткову ренту та добровільне виконання робіт, переважно косовиці та жнив, у господарствах великих землевласників на теренах Південно-Західного історико-етнографічного регіону України в XIV–XIX ст. На основі переважно актових джерел проаналізовано початки адаптації толоки як звичаю взаємодопомоги до потреб феодалного господарства; виділено та охарактеризовано специфічні особливості толоки як різновиду відробіткової ренти, зокрема те, що вона відбувалася на *“панській страві”*.

Григорій Рачковський, досліджуючи *“Поселення Старосамбірщини”* (С. 49–67) проаналізував соціальні типи, динаміку розвитку та кількісні зміни числа поселень у межах сучасного Старосамбірського району Львівської області. У XIX – на початку XX ст. на визначенні статусу поселень суттєво позначався брак єдиних критеріїв класифікації населених пунктів. Однак зміни у кількісному співвідношенні різних соціальних типів поселень не вповні відображають загальні тенденції процесів, що відбувалися у зазначений час. В офіційній документації поселення з незначною кількістю дворів, як правило, подавали як частини села, поблизу котрого вони знаходилися. Розвиток поселень Старосамбірщини значною мірою характеризувався особливостями, властивими для інших українських земель.

Роман Радович, вивчаючи *“Традиційне житлобудівництво Західного Полісся (особливості та динаміка розвитку)”* (С. 68–110), розглянув традиційне житлове будівництво на території Західного Полісся. Увагу звернено, зокрема, на особливості системи планування, техніки та технології зведення стін, кутових з'єднань, конструкцій стелі та даху, системи опалення тощо. Виявлено загальнополіські та специфічні риси місцевого будівництва. Встановлено зв'язок основних типологічних ознак житла Волинського Полісся з відповідними комплексами Підляшся та заходу Полісся Білорусі. Локалізовано територію поширення основних ознак, притаманних західнополіському житлобудівництву.

Статтю *“Дай, Боже, в добру пору, в добрий час...”* (традиційні уявлення українців про час на матеріалах будівельної обрядовості) (С. 111–127) Романа Сілецького присвячено традиційним уявленням українців про час. На матеріалах народної будівельної обрядовості показано його ритуально-символічну нерівноцінність. Розглянуто народну семантизацію часу: року, днів тижня, пори доби, положення сонця на небосхилі, фаз місяця тощо. Виявлено її зв'язок з дохристиянськими уявленнями та церковним християнським календарем.

Народження та виховання здорових дітей у сільському побуті Карпат, стверджує Роман Дармиць у статті *“Народні гігієнічні знання і повір'я, пов'язані з народженням і вихованням дитини (за матеріалами з сільського побуту Карпат)”* (С. 129–146), споконвіку було і є дуже важливою функцією кожної сім'ї. Виконуючи її, горяни керувалися народними гігієнічними знаннями і повір'ями, що й становить предмет нашої розвідки. Народні гігієнічні знання, повір'я і обряди, пов'язані з народженням та вихованням дитини, поєднують у собі позитивні емпіричні знання й ілюзорно-фантастичні уявлення, народну традицію і життєвий досвід народу. Народні знання у поєднанні з повір'ями, обрядами, звичаями, свосередними повчаннями-пересторогами зумовили появу низки охоронних та профілактичних заходів, що відповідають раціональним вимогам гігієни. Вже при самім народженні дитина підпадає під вплив традиції, що регулює спосіб того, як дитину приймати, як перший раз купати, в яких зіллях, у що одягати, як виховувати і яких при цьому гігієнічних правил дотримуватися. Багатий досвід у цій частині гігієни мали українці. Характерною рисою народного дитинознавства у сільському побуті Карпат була турбота про охорону та зміцнення здоров'я дитини.

У статті *“Хліб у весняній обрядовості українців”* (С. 147–178) Людмили Герус виявлено та проаналізовано факти ритуального застосування хліба у весняних обрядах українців періоду XIX – початку XXI ст. Хліб розглянуто як важливий символ аграрної культури землеробських народів, який концентрує язичницькі та християнські світоглядні уявлення. Авторка виділила найзначущі типи хлібних виробів: *“жиляники”*, *“хрести”*, *“жайворонки”*, паска, *“драбинки”*, *“божі онучі”* та інші, – які характеризуються виразними візуальними ознаками, роз-

криває їх конкретні функціональні вияви в обрядах та місце у світогляді українців, знаходить паралелі в обрядовій практиці європейських народів і, зокрема, слов'ян.

Метою статті *Ірини Несен "Поліське бортництво як галузь традиційних чоловічих знань (друга половина XIX – XXI ст.)"* (С. 179–197) є вивчення поліського бортництва як традиційної чоловічої галузі, що в регіоні має тривалу історію. На основі архівних джерел і польових матеріалів авторка досліджує статус пасічника на Поліссі як складне і багатовекторне явище, у якому поєдналися численні уміння, навички, сакральні знання і навіть риси характеру. Пасічники тут традиційно становили спільноту, що існувала на засадах фахової взаємодопомоги та народної звичаєвості. Поліське бортництво є прикладом симбіозу життєдіяльності селян і бджіл, що регулював місцевий екологічний баланс.

У статті *"Демонологія Кременеччини"* (С. 198–240) *Володимира Галайчука* комплексно висвітлено традиційні демонологічні уявлення та вірування Кременеччини. На основі головно польових матеріалів подано відомості про таких персонажів, як чорт, "безпірні покійники", домовик, перелесник, про персоніфікації хвороб, про різні категорії чародіїв і "непрости́х" людей тощо. Широке залучення відомостей із дотичних ділянок обрядовості дозволило докладно охарактеризувати уявлення про посмертну долю людини, обереги щодо вагітних та немовлят, застороги і приписи, пов'язані з народним будівництвом та ін. Визначено, що палітру демонології Кременеччини, як і в усій Україні, формують поліваріантність віри у потойбічне існування душі й вірування про так звану "нечисту силу", які часто є генетично пов'язаними.

У дослідженні *Надія Левкович "Традиційні уявлення бойків про душі померлих людей (за польовими матеріалами)"* (С. 241–257) автор на основі зібраного польового етнографічного матеріалу проаналізувала значний масив інформації, пов'язаний з уявленнями бойків про народження дитини, убезпечення її від зловорожих дій зі сторони всілякого роду "нечисті": від насланя хвороб, зурочення, підміни; охарактеризувала традиційні уявлення українських горян про тих демонологічних персонажів, які генетично пов'язані з душами померлих дітей. Установлено, що посмертна доля душі дитини залежала від багатьох чинників – здебільшого від того, чи дитина померла недоношеною, чи була

страчена матір'ю, померла одразу після народження чи дещо пізніше, уже скуштувавши материнського грудного молока (адже саме останній фактор первісно впливав на "грізність" дитини). Саме тому померлі діти після смерті могли стати самостійними демонічними персонажами ("страдчатами") або ж поповнювати ряди майже всіх категорій "нечистої сили".

Працю *"Традиційні уявлення опілян про вроки та "урекливих"* (С. 258–266) *Божени Кузьмінської* написано на основі зібраних авторкою на Опіллі польових матеріалів. У ній розглянуто традиційні уявлення опілян про так звані "вроки". Указано на особливу роль у поширенні вроків окремих людей, які через певні свої властивості є їхніми провідниками, а також на природу цих властивостей. Наведено способи превентивної протидії врокам та "скидання вроків" за допомогою вогню, води, вербальних магічних формул тощо.

Д р у г у рубрику "Матеріали" склали такі публікації: *Михайла Глушко "Весілля у селі Дубрівці Баранівського району Житомирської області"* (С. 268–343); *Володимира Галайчука, Святослава Пилипчука, Романа Сілецького "Весілля у селі Сапанові Кременецького району Тернопільської області"* (С. 344–364); *Володимира Галайчука "З особистого архіву Адама Фішера: великодня обрядовість Бойківщини та Поділля у записах Калістрата Добрянського і Г. Танчаковської"* (С. 365–377); *Михайла Матійчука "Традиційні техніки покриття дахів на Бойківщині"* (С. 378–397).

В останню т р е т ю рубрику "Рецензії та огляди" включено дві рецензії *Степана Макаручука*. Перша стосується книги *Г. Кожолянка "Етнографія Буковини"* (Чернівці: Золоті литаври, 1999. – Т. 1. – 384 с, іл.; 2001. – Т. 2. – 424 с, іл.; 2004. – Т. 3. – 392 с, іл.) (С. 398–407). Другий відгук написано на книгу *Романа Кіся "Фінал Третього Риму. Книга друга. Осторонь Азіопи"* (Львів: Літопис, 2007. – 506 с.) (С. 408–417).

Підготував *Ігор ГУНЧИК*